

Bilder ur Göthes Faust.
Af Victor Rydberg.

4.

Det är påskdagen, och naturen, som i likhet med den troende församlingen firar uppståndelsefesten, lockar stadens innevånare ut i det gröna. Hvilket hvimmel af handtverkssvenner och tjänsteflickor, af borgare och borgaredöttrar, af studenter och soldater! På alla vägar böljande skaror, på ängarna lekande grupper, på floden båtar med jublande ungdom, i byarne fiolspel och dans, utvårdshusen fulla af politiserande, öldrickande och kägelspelande borgare. Och sålänge solen ännu står högt på himmelen, ökas dessa skaror oupphörligt af nya svärmar, som utströmma ur stadsporten, flustret till stadens ofantliga bikupa. Det är ej långt från människohvimlet vi återfinna Faust och Wagner. Den senare är icke riktigt nöjd med sin utfärd:

»Att i herr doktors sällskap vandra
För mig en vinst och heder är;
Men ensam gå här – det må andra,
Ty jag för all slags råhet afsky bär.
Fiolspel, skrån och kägelklotens dunder
Jag hatat all min lefnad lång.
Om fan besatt dem, vore intet under,
Men glädje, så de kalla det, och sång.»

Faust deremot känner stormen i sitt bröst lägga sig vid anblicken af naturens fägring och människornas glädje. Då han under natten uppbesvor jordens ande, visade sig denne i eld och lågor, och dess åsyn hardt när tillintetgjorde honom. Här återfinner han honom, icke koncentrerad till en öfvermåttig personlighet, utan flödande i naturens och människornas ådror som en skapande lifskraft. Han återfinner honom i fältens uppspirande grönska, i vårens silfverglänsande skyar; han hör i bäckarnas sorl och människornas jubel huru denna ande

»Vid den susande tidsspolens fläkt
Väfver på gudomens lefvande drägt.»

För några ögonblick störes denna njutning, då Faust i byn, genom hvilken han med sin famulus ställer kosan, blir föremål för innevån-

arnes hyllning; de känna igen den lärde mannen, och de äldre erinra sig väl, huru han såsom yngling, under pestens dagar, gick med läkemedel och tröst från hydda till hydda. Men han vet, att den hjälpsamma hand vetenskapen då räckte lidandet säkerligen förde flera till grafven än pesten sjelf gjorde, och det skär honom i hjertat att sålunda bli påmind om den menskliga forskningens fåfänglighet.

»Hvad ej man vet, just det behöfde man,
Och hvad man vet är ej till någon fromma.»

Under samtalet härom hafva de aflägsnat sig från byn och befinna sig i ensamheten. Menniskoskarorna hafva åter dragit sig mot staden. Solen är i nedgången. Ett ögonblick i Fausts lif nalkas – det som vår konstnär valt till ämne för sitt ritstift.

Faust.

Dock, svårmod öfver mensklighetens nöd
Må ej fördystra denna sköna timma!
Betrakta, hur i aftonsolens glöd
De uti grönskan strödda hyddor glimma!
Hon sjunker. Dagen dör... Men der, hur stolt hon far
Med ljus och lif att nya verldar hölja!
O, lyfte mig från jorden vingars par
Att henne följa, städse henne följa!
I evigt aftonsken jag såge då
Vid mina fötter jorden hvila,
Hvar dal försänkt i lugn, hvar höjd i lågor stå,
Till gyllne floder silfverbäckar ila.
Ej stängde klyftor då, ej höga berg
Min gudalika färd uti det höga.
Re'n hafvet öppnar sig för häpet öga
Med vikar skimrande i purpurfärg.
Dock, ändtligt sänker sig gudinnans änne,
Men då med nyväckt lust jag ilar efter henne
Att dricka evigt ljus ur hennes flammors skatt,
Framför mig dag, bakom mig natt,
Deruppe himmelen, dernere hafvets bölja! –
En herrlig dröm... hvarunder hon försvann!
Ack, kroppen ej så lätt bevingas kan
Att vingad ande på dess färder följa!
Dock, i hvar menskas bröst en medfödd lust sig rör
Att upp och fjerran hän hon vill,

Då öfver sig hon lärkan hör.
I ethern blå förlorad, slå sin drill;
Då öfver furuklädda branter sväfvar
Den djerfve örn på vinge lätt.
Och tranan på sin flyttning sträfvar
Till hemmet öfver haf och slätt.

Wagner.

Jag ock har haft af griller mina stunder,
En sådan åtrå dock mig okänd är;
Man snart har sett sig mätt på fält och lunder,
Och fågelns vinge icke jag begär.
Hur högre fröjd, när man på tankens vingar
Från blad till blad, från bok till bok sig svingar!
Den bistra vinternatt jag då har ljuflig känt.
En salig värma lifvar alla leder.
Och, ack! upprullar du ett vördigt pergament.
Så stiger hela himlen till dig neder.

Faust.

Du hörer blott den ena driftens röst;
O, må du aldrig tjusas af den andra!
Ack, tvenne själar bo i detta bröst,
Och begge vilja skilda banor vandra!
Den ena sinnelifvets fröjd begär
Och håller fast, krampartadt fast vid verlden;
Ur jordens grus till höga anors sfär
Den andra våldsamt sträcker färden.
O, gifvas andar der i ethern blå,
Som väldet hafva mellan jord och himmel,
Ned ur det gyllne soldoft sväfven då
Och fören mig i brokigt lefnadshvimmel!
Ja, egde jag en magisk mantel blott
Att mig till fjerran länder bära.
Mot purpurskrud och kunglig ära
Jag bytte icke denna lott.

Wagner.

Tyst! Ropa ej den välbekanta här,
Som sig i strömmar genom luften breder,
Som tusenfaldig fara och besvär
Från alla sidor oss bereder!

Från norden storma de och tränga, isigt kallt,
Inpå dig med till pilar hvässta tungor;
Från östern komna, de förtorka allt
Och nära sig af dina lungor;
Från södern drar en svärm med öknens kvalm och törst
Att glödhet på din hjessa ned sig sänka;
Från vestern skaran vederqvicker först,
Blott för att dig och fält och ängar dränka.
Med skadefröjd de lyss till hvarje ljud,
Den deras tienst vill ha, dem ej behöfver truga,
De ställa sig som himlens sändebud
Och läspa ljuft som englar, när de ljuga.
Men luften nu är kall och nejden grå
Och qvällen dimmig. Må vi gå!
Man hemmets värde först om qvällen kan förstå.
Dock, hvarför står du der och stirrar så?
Hvad kan i skymningen ditt öga så betvinga?

Faust.

Ser du en hund – en svart – kring äng och åker springa?

Wagner.

Den har jag länge sett. Hvad märkligt är med den?

Faust.

Hvad tror du att det är? Gif noga akt, min vän!

Wagner.

Det är en pudel blott, som enligt hundars vana
Sin herre söker vädra opp.

Faust.

Märk! Han beskriver i sitt lopp
Kring punkten, der vi stå, en ständigt trängre bana!
Och bakom honom – ser jag rätt –
En strimma som af eld sig drager.

Wagner.

En ögonvilla säkert er betager;
Jag ser en pudel rätt och slätt.

Faust.

Mig tycks som lade han kring oss en snara,
En magisk, fin, för kommande försåt.

Wagner.

Sin herre söker han och synes tveksam vara,
Då okänt folk han finner på sin stråt.

Faust.

Trång kretsen blir... han är oss när!

Wagner.

Du ser, att han en hund och ej ett spöke är;
Han gnäller, lägger sig på buken ned
Och hviftar svans, allt efter hundars sed.

Faust lockar det tvetydiga kräket till sig och säger, efter att hafva mönstrat det:

Du har nog rätt. Jag ser i detta djur
Ej spår af ande; allting är dressur,

hvertill Wagner, sjelf ett dresseradt väsen, förnumstigt anmärker:

En hund, som lärdom fått och aga,
Kan tillochmed en vis behaga.
Jag undrar ej, om han din gunstling blef,
Studenternas läraktige elev.

Pudeln följer Faust hem. Den medkänsla, han hyser för allt lefvande, röjer sig äfven i den lilla handling, att han gifver nattherberge åt djuret, som sällat sig till honom. Läsaren, som redan anar något fanders-aktigt i den svarta besten, anser förmodligen, att denna välvilja här är illa använd. Och deruti har han för denna gång utan tvifvel rätt. Men i längden torde det visa sig, att man står sig bäst med att visa godt hjertelag, vore det ock mot sjelfva hin.

Mörker betäcker redan de slingrande gator, genom hvilka Faust och Wagner begifva sig till sina bostäder i den dystra universitetsbyggnaden. De skiljas åt i korridoren, och man kan tänka sig, att Wagner, tröttad af lustvandringens för honom ovanliga

ansträngningar, insomnar tillräckligt djupt för att betrygga Faust mot ett förnyadt nattligt besök. Faust inträder med pudeln i sin studerkammare. Vi kunna icke lemna honom, innan vi erfarit utgången af detta första möte mellan honom och det väsen, som döljer sig under pudelns ull.

De i den fria naturen tillbragta timmarne hafva qvarlemnad en fridfull efterklang i grubblarens själ.

Den djupa stilla natt betäcker
De berg och fält, der nyss jag var,
En mystisk helig bäfvan väcker
Till lif hvad anden ädlast har.
Begärens storm vårt bröst förlåter,
I dvala sjunker dagens larm,
Och menskokärlek rör sig åter,
Gudskärlek rör sig i vår barm.

Men pudeln är en orolig gäst. Han springer fram och tillbaka och stannar vädrande vid tröskeln, der ett pentagram är anbragt – en femuddig tingest, som spelar en viss rol uti den gamla magien, och öfver hvilken ingen ond ande lär kunna klifva, om strecken, som bilda tecknet, äro väl hopfogade. Faust befäller hunden förhålla sig stilla och lägger vid eldstaden sin bästa kudde, för att med ett beqvämt nattläger lugna hans oro.

När lampan åter vänligt flammar
Uti vårt trånga stilla bo,
Det blir så klart i hjertats kammar,
Den qvalde anden vinner ro.
Förnuftets stämman hörs i natten,
Och åter blomstrar hoppets vår;
Till lifvets bäckars klara vatten,
Till lifvets källa själen trår.

Men hunden synes jemmerligt plågad af de känslor, som hug-svalande genomströmma mannens själ. Han morrar och tjuter. Faust tystar honom ånyo och frågar förebrående, om hunden vill nedlåta sig till människors skick att visa tänderna åt det goda och sköna.

Men, ack! jag känner re'n, att ur hjertats källa,
Hur än jag det önskar, frid ej mer vill qvälla.

Men hvi skall denna ström så hastigt sina
Och åter vi af törst förtvina?
Jag detta så ofta fått erfara.
Dock, denna brist kan en förmån vara,
Ty vi lära det öfverjordiska skatta,
Vi trängta att med hjertat fatta
Hvad Gud har velat oss uppenbara,
Och detta ljus har han klarast tändt
Uti det Nya Testament...

Faust beslutar tillbringa natten med att öfversätta prologen till Johannes' evangelium. Men medan han grubblar öfver andemeningen i dess första ord, störes han af hundens ursinniga skall, och – ett, tu tre – sväller krabaten upp till ett hiskligt odjur med brinnande ögon och uppspärade käftar. Faust förstår nu, att han fört en farlig gäst under sitt tak och fattar "Salomons Nyckel" – "Clavicula Salomonis", en besvärjelsebok, som äfven förf. till dessa rader råkar hafva i sin bokhylla, fast han icke lyckats framkalla eller bortjaga några andar med densamma. Faust vet imellertid bättre, att

Till slik bastard af afgrundsblod
är Salomonis Nyckel god,

ehuru

Den som ej känt
Hvart element,
Ej kunskap haft
Om deras kraft,
Kan ej befalla
Andarne alla.

Han tror sig först hafva att göra med någon elementar-ande och uttalar de fyra elementernas besvärjelseformnel.

Men denna verkar icke. Det erfordras skarpare medel. Och när han slutligen hotar demonen med det tecken, som

Djupt förfärad
De svarta härad,

tecknet af

Den evigt födde,
Som förblödde,
Af ondskan genomstungen,
Af döden obetvungen,

upplöser sig synen i en dimma, ur hvilken framträder – Mefistofeles, klädd som resande akademiker, bugande på förbindligaste sätt, försäkrande sig med största nöje stå till professorns tjänst och skämtsamt anmärkande, att han fått sig ett dugtigt svettbad.

Samtalet mellan de begge herrarne kommer genast i gång. Så ohyggligt Mefistofeles' sätt att introducera sig må synas för andra nerver – Faust är en man, som icke rädes för helvetet, han känner i grannskapet af denna afgrundsande sin menskliga adel djupare än någonsin, och för öfrigt har Mefistofeles en alldeles egen förmåga att lägga något gemytligt i sin sataniskhet och att med sitt gäckeri slå an på goda lynnet.

På Fausts fråga efter hans namn svarar han spetsigt:

Den frågan – är hon svaret värd
För er, som ordet så föraktar;
Som, höjd högt öfver fenomenets verld,
Blott tingens väsen eftertraktar?

Det är dock ingalunda Mefistofeles' afsigt denna gång att diplomatiskt slingra sig undan närgångna spörsmål om sin natur och sina afsigter. Han upplyser beredvilligt att han är

En del af denna kraft, som har till lott
Att städse vilja ondt och städse verka godt,

att han, med andra, ord, är förnekelsens, förintelsens ande. Han finner en viss uppriktighet, parad med lustighet, vid detta tillfälle vara sin bästa politik. Skalken spelar i natt icke helvetets diplomat, utan dess professor, och lägger sina ord i harmoni med vecken å sin filosofiska mantel. Med hvilken komisk värdighet han bär sin skolast-drägt! Hvilket presterligt djupsinne han inlägger i sina filosofiskt tillskurna svar! Och den satiriska gravitet sedan, hvarmed han föredrager sin för tillfället hopgjorda ethisk-kosmologiska teori, med hvilken han vill bevisa, att i kampen mellan himmelen och helvetet står legitimitetsprincipen på det senares sida! Och den godlyntet slutligen, hvarmed han

vänder löjets vapen mot helvetet och sina egna ansträngningar att bekämpa tillvaron och förintä "det plumpa något", som kallas världen! Faust känner sig road af det sätt, hvarpå denne fiffige och qvicke djefvul persiflerar icke blott den lärde mannens eget skrå, utan himmel, jord och helvete på köpet.

Sedan samtalen fortgått en stund på detta vis, vill Mefistofeles aflägsna sig. Nu har hans afsigt endast varit att knyta bekantskapen, för att snart och grundligare förnya den. Och bekantskapen är nu gjord. Mefistofeles kan, när han vill, upprepa besöket. Alltså har han för ögonblicket intet mer att här uträtta, men deremot annorstädes många jern i elden, hvilka han vill smida färdiga, för att sedan kunna ära Faust med sin odelade uppmärksamhet. Men det fördömda pentagrammet vid tröskeln hindrar honom aflägsna sig. Synbarligen generad nödgas han fästa sin värds uppmärksamhet härpå.

Faust.

Ah! pentagrammet då dig bryr!
Men, afgrundsson, hur kan det vara,
Att in du kom, när du det tecknet skyr?
Hur kunde sådan ande bli bedragen?

Mefistofeles.

Se sjelf! En linie der är illa dragen,
Och något öppen är - det ser du nu -
Den ene vinkeln, den som utåt pekar.

Faust.

Det var då en af slumpens bättre lekar!
Du är ju då min fånge, du!
Och af en lyckträff detta hände!

Mefistofeles.

Ej pudeln märkte det, när in han rände,
Men saken fått ett annat slut:
Hin onde är i kurran utan prut.

Faust.

Du glömmet fönstret der och hålet der för röken!

Mefistofeles.

Det gifs en lag för djeflar och för spöken:

Den väg vi kommit in vi måste ut;
Vid *in*, men ej vid *ut*, man gör som man behagar.

Faust.

Så, sjelfva helvetet har sina lagar?
Nå, det var bra! Då kan man ett kontrakt
Helt tryggt med er, I herrar, sluta?

Mefistofeles.

Hvad man dig lofvar skall du okränknt njuta
Och hvarje paragraf förbli vid magt.

Pentagrammet, som skall skydda mot onda inflytelser, blir således den yttre anledningen till att ett förbund mellan Faust och satan kommer på tal. Sådant händer här i lifvet, när medlen mot det inre onda sökas i yttre ting. Pentagrammet vid Fausts tröskel är en symbol af de magiska ting, som i form af dogmer och saliggörande yttre handlingar begagnats för att utestänga djefvulen från kyrkans heliga område. Han ränner utan svårighet in, men låter icke drifva sig ut igen, förran hindret är undanskaffadt.

Kontraktet slutes imellertid först vid nästa besök, då Mefistofeles, klädd som ädel junker i skarlakan och siden, med svärd vid sidan, infinner sig för att föra Faust ut i verlden, det vill säga i de sinnliga lustarnes hvirfvel, i hvilken han hoppas kunna dränka hans trånfulla själ. Men nu i natt har djefvulen brådtom, och då Faust icke så hastigt vill låta beröfva sig hans lustiga sällskap, måste Mefistofeles anlita sina konster, för att blifva fri. Korridoren derutanför är uppfylld af små tjensteandar, hvilka på hans vink uppstämman en kör, som, oförnimbar för andra öron, invaggar Faust i en djup slummer, hvarunder Mefistofeles frambesvärjer en råtta, som söndergnager pentagrammet och sålunda öppnar hans fängelse. Men Faust ser i drömmen de ljuligaste bilder, framgycklade af den der andekören, som likt eolsharponer genomklingar hans själ, och han njuter redan försmaken af det jordiska paradiset, hvars port Mefistofeles lofvar öppna, om han vill afstå från att vinna det himmelska. Han ser det dystra hvalfvet öfver sitt i hufvud remna och skådar öfver sig en renare himmel med mer lysande stjernor; han ser i dessa etheriska rymder sväfvande korer af sköna andeynglingar i fladdrande drägter, hvilkas band bölja ned öfver lunder, der älskande vandra i svärmiska drömmar bland rankor och drufvor, som, pressade af

osynliga händer, förena sina strålar till en öfver ädelstenar dansande bäck, hvilken sväller ut till en flod och i fjerran utbreder sig till sjöar, gungande nya Lycksalighetens öar, på hvilka andarne nedsänka sig, och der de svinga i jublande dansar, tills de, plötsligen gripna af längtan, sprida sig i skaror, som klättra öfver öarnes höjder, störta sig i de glänsande vågor-na eller flyga upp mot himmelen, för att njuta de kärleksblinkande stjernornas lust.

Vike de dunkla
Hvalf och försvinne!
Etherns den blåa
Tjusande himmel
Skåde här in!
Skyarnes gråa
Töcken förrinne!
Stjernornas hvimmel
Klarare brinne!
Mildare solar
Skine derin!
Hän öfver nejden
Flyr, som en hägring,
Himmelske söners
Andliga fägring;
Smäktande böners
Körer dem följa,
Fläktande drägter
Lemmarne hölja,
Se huru banden
Fladdra och bölja
Hän öfver landen,
Hän öfver lunder
Tysta, hvarunder
Kärlekens ljufva
Evighetstanka
Älskande tänka,
Ranka vid ranka!
Drufva vid drufva!
Se hur de blänka,
Svälla och skjuta
Strålar, som sluta
Samman, och snart en

Flod utaf viner
Sköljer med fart en
Bädd af rubiner.
Undan han seglar
Dröjande höjder,
Ilar och speglar
Strändernas fröjder,
Vidgas till sjöar,
Famnande ljufligt
Leende öar.
Solen till möte,
Flyger berusad
Andarnes skara,
Sänker sig tjusad
Åter de klara
Öar till möte,
Gungande lätt på
Vågornas sköte,
Der du nu hörer
Jublande körer,
Ser, hur i ringar
Dansen sig svingar,
Tills i det vida
Alla sig sprida,
Klängande öfver
Stängande öar,
Simmande öfver
Glimmande sjöar,
Eller de häfva
Vingen och sväfva
Alla att hamna
Fjerran hos klara
Stjernornas skara,
Alla att famna
Kärlekens fröjd.

Slut.

[Ny Illustrerad Tidning 1867 nr 28 (13 juli), s. 218-219]